

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

УДК 821.133.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.3.1/28>

Абрамович С. Д.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ІННОКЕНТІЙ ГІЗЕЛЬ ТА «МОСКОВСЬКИЙ МІФ» (ЩЕ РАЗ ПРО «МИР З БОГОМ ЛЮДИНІ»)

Відома праця Інокентія Гізеля «Мир з Богом людям», яка, по суті, є підручником з морального богослов'я, містить не до кінця осмислені в попередніх наукових дослідженнях моменти, які, між тим, значно посилюють погляд на українського письменника доби бароко як на принципового християнина й українського патріота, хоча цей твір присвячено московському цареві Олексію Михайловичу, що зазвичай вважається «подвійною грою», іншими словами, лицемірством. Автор цієї статті дивиться на ситуацію трохи з іншого боку. Він переконаний, що немає підстав наділяти Гізеля «макіавеллівськими» рисами, модернізувати його духовну позицію. Діалектика співвідношення твердої моральної принциповості й водночас поваги до московського самодержця, по-перше, достатньо проявляється вже тоді, коли звертається увага на відстоювання Гізелем прав Києво-Печерської лаври перед московськими зазіханнями, а, по-друге, повага до будь-якої реальної влади є одним із важливих постулатів Нового Завіту взагалі, й апостольську заповідь жодним чином не можна тлумачити як виправдання тиранії. І, нарешті, саме бароко – як «стиль епохи» – спонукало автора до врахування всілякої складності, контрастів і суперечностей як частин єдиного цілого, до діалогу високих і низьких начал, до включення в поле уваги еліти та владних структур явищ людської бідності та приниження. Тому Гізеля та його авторську позицію у творі слід розглядати, уникаючи «модернізації», у відповідному історико-культурному контексті.

Ключові слова: моральне богослов'я, «московський міф», бароко, діалектика, модернізація.

Постановка проблеми. Довгий час нам вперто намагалися нав'язати з Кремля міф про якусь особливу, невидану й нечувану в світі, російську духовність, про буцімто ідентичність українців та росіян та про сліпуче месіанське обранництво Росії. Цей міф почав формуватися в Московії після віроломного пересмикування її володарями духу й букви Переяславських угод, як засіб владного впливу в Україні XVII ст. В форматі створення цього міфу ідеологема «Москва – Другий Київ» була замінена новим пропагандистським конструктом: «Москва – Третій Рим», а знаменита Олегова формула «Київ – матір городів (міст) руських» почала якось так нишком витіснятися формулою «Москва – всім городам мать». Зазначена ідеологема стала системоутворюючою для філософської, суспільної та культурологічної думки імперської Росії, потім вона благополучно перекочувала, щоправда, в дещо латентному форматі, в радянську свідомість, аби розгорнутися

у всій своїй хижості в пострадянській Росії. Тому ситуація вимагає радикального й чесного переосмислення, особливо коли йдеться про складність духовної позиції визначних діячів української культури минулого, які вимушені були жити й працювати в умовах безкомпромісної російської колоніальної експансії. Зокрема відкриваються можливості для більш рельєфного окреслення духовно-політичної позиції відомого українського князя церкви й культуртрегера доби бароко Інокентія Гізеля, який, з одного боку, активно підтримував московське панування в Україні (це, зрозуміло, схвально підкреслювалося радянськими дослідниками), а з другого – боронив канонічну приналежність Київської церкви до Вселенського патріархату й здобутки вітчизняного культурного надбання. Ситуація вимагає поглибленої уваги і визначає актуальність нашого дослідження в умовах, коли наші північні сусіди скинули маску «братнього народу» й, нехтуючи всіма здо-

бутками християнської цивілізації, перейшли до відкритого геноциду українців в стилістиці доісторичного східного докорінного «нищення ворога» та споконвічних психологічних стереотипів криміналу

Зокрема варто приділити додаткову увагу позиції українського просвітителя XVII ст., архімандрита Києво-Печерської Лаври Інокентія Гізеля, автора присвяченого московському царю Олексію Михайловичу твору «Мир с Богом» людині», позаяк «після київського митрополита архімандрит Києво-Печерської лаври був чи не найвпливовішою особою Православної Церкви в Україні» і постійно «брав участь у великій політиці» [7, с. 12]. Гізеля вважають за вправного політичного гравця, що вів з московитами «подвійну гру»¹. Однак Гізель, при всій своїй лояльності Москві, ретельно опирався спробам підкорити лаврське життя юрисдикції московських ієрархів і обстоював економічну незалежність Лаври не тому лише, що боровся за «земні блага». Досі позицію Гізеля намагалися пояснити виключно за стереотипами сучасної нам політичної свідомості, нехтуючи цінностями ревного православного монаха, яким найперше був Гізель, чоловік, котрий заради цієї вищої правди – як він її розумів, – залишив своє природне німецько-лютеранське середовище й знайшов нове життя в стінах Києво-Печерської лаври, завершивши свій земний шлях її священноархімандритом. У хитких і небезпечних політичних обставинах свого часу

¹ Прошу пробащення за довгу цитату, але тут загальноприйнятій погляд на позицію Гізеля окреслено виключно опукло й панорамно: «Під час присяги російському цареві у 1654 р. Інокентій Гізель (так писалося прізвище Гізеля в середині минулого століття. С.А.) приєднався до тієї частини української православної ієрархії, що певний час відмовлялася присягати. В період боротьби за возз'єднання церков він був прибічником Нелюбовича-Тукальського, але вів подвійну гру. У 70-х роках XVII ст. він переписувався з царем Олексієм Михайловичем, який шукав ідейної підтримки у православного Києво-Печерського монастиря, на чолі якого стояв Гізель. Цій видимій прихильності до Росії сприяла обставина, зв'язана з турецькою навалюю. Українське духовенство разом з народом було вороже настроєне проти турецької навали і агентури турків в особі Юрія Хмельницького, а особливо П. Дорошенка. Гізель був одним з тих, хто умовляв Дорошенка порвати з турками і лишитися вірним православному Московському цареві. Опорою православ'я в ідейній боротьбі проти турків і їх ставників правобережної старшини були найавторитетніші монастирі – Києво-Печерський і Почаївський. Перед загрозою турецької навали Гізель мусив переорієнтуватися на Росію. Внаслідок цього з його дозволу, або благословення, з Києво-Печерського монастиря і вийшов «Синопис» невідомого автора, прихильника возз'єднання України з Росією. Цей твір монастирського походження, пронизаний ідеєю провіденціалізму духовної особи, але за своїм змістом н ідеологією він не може належати перу Гізеля» [9, с. 61].

Гізель, при всій своїй гнучкості, віддаючи кесареви кесареві, продемонстрував найперше глибоку відданість своєму духовному ідеалу. Чи дійсно якимось кривив тут душею Гізель, відомий правдолюбець, з приводу смерті якого св. Дмитро (Туптало) сказав: «... и ты, время, своими забвения зубами такого человека не изгрызешь памяти: ибо въ память вѣчную будетъ праведникъ» [цит. за: 11, с. 602]? Чи, може, Гізель прагнув знайти якусь діалектичну позицію між «царством кесаря» і Царством Небесним, про яке Христос казав: «Шукайте ж найперше Царства Божого й правди Його...» (Мв. 6:33)? У позиції Гізеля проглядає відблиск класичного постулату римського права щодо недоторканості власності, потреби суспільства в обороні цього права законами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ці в тих чи інших ракурсах бралися до уваги дослідниками ситуації. Найперше хочеться згадати про книгу В. Косаренко-Косаревича «Московський сфінкс. Міф і сила в образі Сходу Європи» (1957; перевидана в Україні в 2012 р. [8], вона органічно вписалася з наше злободенне осмислення і переосмислення основ нашого духовного самостояння). Автор, розглянувши силу різних джерел, заперечив вже саме слов'янське походження московитів і переконливо охарактеризував їхній імперсько-ординський державний устрій як загрозу для всього цивілізованого світу. Г. Іванущенко в рецензії на цю книгу вірно відмічає, що Сфінкс тут «уособлює імперію у всіх її іпостасях: від Петра до Путіна» [6]. Ця концепція важлива в якості методологічного підґрунтя до вивчення літератури епохи та її культури в цілому. Якщо ж перейти до вивчення спадщини І. Гізеля, то, по-перше, тим само М. І. Марченком давно відзначено його виняткову наукову ерудованість та інтелектуальну чесність; але, разом з тим, і дипломатичний хист та здатність орієнтуватися в складних політичних умовах [9, с. 61]. Вже акцентувалося, що він був змушений звертатися до московського царя Олексія Михайловича з проханнями щодо фінансової підтримки Києво-Печерської обителі, але завжди залишався «у межах християнських моральних цінностей» і намагався у своєму діалозі з Москвою й «беручи участь у великій політиці, не забував про інтереси Києво-Печерської лаври» [7, с. 12]. При цьому, як зазначено О. Цісарем та П. Кралуком, Гізелеве авторство «Миру з Богом людині», в якому міститься звернення до московського царя як великого захисника православ'я, достатньо проблематичне [12, с. 183] – можна взяти таку позицію до уваги, але усе ж таки вона

виглядає занадто категоричною. Зате безсумнівно, що саме у душі християнських моральних засад І. Гізель намагався «примирити інтереси володарів і підданих»; це підкреслює також С. М. Злупко [5, с. 37–38]. Свого часу Дж. Броджі-Беркофф відзначено було вміння Гізеля триматися осторонь «спокус віку цього», зокрема відмову від імовірного призначення на митрополита, обережність у політичних ініціативах, захист автономії Лаври і Церкви як найвищої інституції в стосунках людей із Богом [1, с. 120–121]. Те, що аксіологічним ґрунтом для Гізеля були найперше християнські цінності, переконливо й розгорнуто показано і в монографії Л. Довгої «Система цінностей в українській культурі XVII століття (на прикладі теоретичної спадщини Інокентія Гізеля)», виданий друком у 2012 р. Дослідниця вірно зазначає, що «інтелектуальний світ ієрархів православної Київської митрополії другої половини XVII ст. не був ізольований від зовнішніх впливів», й українські церковні діячі другої половини XVII ст., вибираючи суголосне з «чужого», вступали в діалог із зовнішнім світом і репрезентували в ньому себе [4, с. 291–292]. Адже це загострювало психологічну чутливість й спричинювалося до глибшого, панорамного розуміння «діалектики душі», людських протиріч та духовного пошуку. Характерно, що та ж само Л. Довга проникливо відзначає: «найгіршими і найважчими» Гізель вважав гріхи, закорінені в свідомості, «сповнені через злий норів або звичку, оскільки саме характер визначає спосіб поведінки й мислення індивіда, а звичай через приклад або й навчання передається іншим, тим самим спонукаючи або й долучаючи їх до гріха. Не менш важкими є гріхи, що здійснюються серцем, оскільки вони призводять до внутрішнього зламу людини, що не залишає в її душі місця для Божої ласки і світла, тим самим позбавляючи її справжньої опори в житті. Саме серцем людина чинить гріхи, які Гізель зараховує до рангу найтяжчих – гріхи проти основних християнських цінностей – віри, надії та любові» [4, с. 114]. При цьому барокова стилістика, торуючи шлях майбутньому класицизмові, надає великого значення раціональному первеню, інтелектуальній культурі. От і в Гізеля знаходять цей момент: «Насамперед слід підкреслити вкрай раціональний характер його діяльності, як культурної, так і політичної, схильність діяти завжди з чіткою метою та реалістичними цілями...» [1, с. 120–121]. Це може видатись впливом науки, яка якраз почала тоді підноситися, щоби досягти нового статусу в епоху Просвітництва. Дух часу полягав у вра-

хуванні наукового способу мислення й наукової картини світу. Так, наприклад, Й. Галятовський закликає: «...треба читати гисторії и кройники ѿ розмаїтых панствахъ и сторонахъ, що ся в(ъ) них дѣяло і тепер(ъ) що ся дѣеть, треба читати книги ѿ звѣро(хъ), гадахъ, рыбахъ, деревахъ, зѣлахъ(ъ), камѣняхъ и розмаїтыхъ водахъ, котори в(ъ) морю, в(ъ) рѣкахъ, в(ъ) студняхъ и на іншихъ мѣстцахъ знайдутся, і уважати ихъ натуру...» [2, с. 220]. Але в казусі Гізеля треба й відзначити, що йдеться не стільки про позитивну науку, скільки про західну схоластичну традицію розумування, яка була прищеплена Гізелеві в роки навчання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Водночас з усього сказаного стає очевидним, що треба, відповідно до конкретно-історичного контексту, враховувати ще й реальну складність психології Гізеля як людини ренесансно-барокової епохи. Ця людина постійно балансувала між середньовічним церковним ідеалом обоженої людини та цинічною макіавеллістичною концепцією, що впевнено поширювалася в свідомості людей Нового часу. Як показує історія, саме в Московщині макіавеллізм прижився й зріс з нечуваним в інших місцях планети резонансом. Тільки макіавеллістична свідомість могла породити, строго кажучи, «московський міф». Останній насаджувався гранично безпardonно, й для етнічного німця Гізеля, котрий волею історії опинився при самому джерелі східнослов'янської християнської цивілізації, це мало стати імпульсом до відчуття своєї належності до «політичного українства» й водночас глибше відчутти космополітичну, вселенську спрямованість християнської проповіді, так само, як і брутальний, по суті язичницький, характер московської експансії. Не варто скидати з рахунку тієї обставини, що Гізель, можливо, вчився у Львівській єзуїтській колегії (думка еп. Є. Болховитінова, висловлена на сторінках його знаменитого словника релігійних письменників (т. 1, с. 197). Адже саме єзуїти поставили на меті боронити й розвивати християнську спадщину, користуючись лексиконом та понятійним апаратом Нового часу, втім з метою радше його прихованої дезавуації. Єзуїти ж справили помітний вплив на рівень європейської, в тому числі й української освіти, зокрема формуючи вміння вести діалог з будь-ким, навіть з тими, хто виступав як відвертий ворог. Та навіть якщо версія про єзуїтський вишкіл Гізеля у Львові сумнівна, то вже абсолютно безсумнівно, що він формувался в атмосфері тієї барокової свідомості, яка безбо-

язно сполучає світло й пітьму, динаміку боротьби добра й зла тощо.

Постановка завдання. Тому ми ставимо на меті розглянути моральну позицію автора «Миру з Богом людині» з урахуванням такого фактору, як складність барокового мислення, котре від початку безбоязно протиставляло і, водночас, поєднувало контрастне протиставлення земного й неземного, ідеального і реального. При цьому вільне віддзеркалення мінливості та динамічності життя, суперечностей та антиномій його від початку трималося чіткого християнського морального стрижня; світська лінія бароко призведе до формування дещо «декадентського» стилю рококо. Гізель же репрезентує «класичне бароко», яке намагається відповісти на виклики Ренесансу, адаптуючи його інтерес до відтворення «живого життя» та його реальних суперечностей.

Виклад основного матеріалу. Найперше слід відзначити, що у присвяченому цареві Олексію Михайловичу творі Гізеля «Мир з Богом людині»

(1669) відлунує вельми гостра колізія політичного життя тодішньої Московії й – *volens nolens* – приєднаної до неї України. Лише кілька років минуло після того, коли було позбавлено патріаршого сану Нікона (1666 р.), який наважився повторити приклад біблійних пророків та митрополита Пилипа, вбитого Іваном Грозним, і протиставити самодержавній волі царя принцип «священство вище за царство». У Гізелевому ж тексті містяться фрагменти, які гостро нагадували можновладцеві про людські нещастя й болі. Це було безпосереднім продовженням біблійної традиції говорити царям правду про нещастя й негаразди їхніх підданих та царську відповідальність (див., напр.: (3 Цар. 18, 19–20, 22. 1–18; Єр. 6:13; Єз. 13: 10–12 та числ. ін.). Така позиція вимагала достатньої мужності й свідомості власного духовного покликання.

Автор «Миру з Богом людині» поблажливий і до бідного, який через нестатки не повертає чужого майна, або ж до того, хто під час хвороби порушує піст:

« **НЕМОЖЕ́НІЄ, СВОБОЖДА́ЕТЪ ѿ грѣ́ха, си́цебѣ: НЕ ВОЗВРАЩА́ЮЩИХЪ ВѢЩИ ЧУЖДО́М, Е́ГДА НѢ́ТЬ ДО́ВОЛѢ́ТВА: НЕУТѢ́ЩИХЪ ѿБѢ́ЧНАГО ПРА́ВИЛА, ВЪ КРЕ́МЯ БЕ́ЛІАГО НЕ́ДѢ́СА: НЕ ПО́СТАЩИХЪ, ВЪ »**

[3, I, 1, с. 97].

Про долю злидаря у Гізеля говориться з великим і щирим співчуттям.

КРЕ́МЯ БЕ́ЛІАГО... Таке, наприклад, нагадування про бідність, що змушує привласнювати чуже:

«... **НѢ́ЖДА, СВОБОЖДА́ЕТЪ ѿ грѣ́ха, ВЪА́ФЛЕУХЪ СМѢ́ТНЫХЪ СНѢ́ХЪ ВЪ НЕПРА́ВЕДНО́МЪ ВЪА́ТІИ, НѢ́ДЕРЖАНІИ ВѢЩИ ЧУЖДО́УХЪ, Е́ЖЕ БЫ́ВАЮТЪ ВЪ ПОСА́ДАНІИ НИЩЕ́ТѢ, Е́МЖЕ РА́ДН НЕМО́ГЛА БИ КТО ѿНІ́ДЪ ЖИВО́ТА СОБЛЮ́СТИ, Я́ЩЕ БИ ЧУЖДО́ГО ОУ́ЩЕ́ НЕ И́МѢ́Л, НѢ́ТѢМЪ СЕБЕ НЕ ЖИВІ́Л »**

[3, I, 2, с. 37–38].

Моралізаторство Гізеля, як бачимо, зосереджене на болючих точках людського буття, воно адресоване не «вбогому» чи «можновладцеві», а людині взагалі, й абсолютно позбавлене того раболіпства, яке насаджувалося в Московській церкві після встановлення в ній остаточно «диктату кесаря». Гізелеве моралізаторство спирається на живі ситуації з життя, проникнуте емпатією, відчуттям чужого болю, й несе в собі відбиток духовної незалежності та вірності духу вчення Христа.

Звичайно, є й підстави казати, що при цьому Гізелеві властива почасти й та само «царистська» ілюзія, що застила очі його попереднику Івану Вишенському, який активно закликав «Малу Русь» (Україну) до союзу з московським тираном Грозним (за що нині він канонізований РПЦ). На тлі падіння Візантії та зростання у східноправославному світі мусульманських утисків, а також загального занепаду суспільної моралі в Західній Європі на початку ери Модерну, багато хто з православних жалкував за візантійським принципом Симфонії – гармонічної співпраці самодержавної

влади й церкви. Це, звичайно, залишалося недосяжним ідеалом. Тим не менш, Гізель гостро відчуває потребу укріплення моральних принципів християнства в еру гуманістичного виклику церковній традиції, завдання пом'якшити серце правителя, волаючи до його сумління й звертаючи його увагу на суспільну потребу подолання зла. У цьому проступає гідність християнина який визнає, як відомо, всяку владу, але радше вимагає, очікує від неї добродійності, ніж випрошує таку. І коли історики російської літератури хвалять Ломоносова, котрий писав царям т. зв. «оди-рекомендації» в дусі Просвітництва й не принижувався до плазування перед престолом, то треба визнати, що в нього вже був тут попередник, й не в Західній Європі, а в лоні словесності російської імперії, яка тільки-но почала складатися, – архимандрит Гізель, котрий мислив у даній ситуації як освічена людина й прагнув оберігати традиційні моральні установки, що ґрунтувалися на Біблії. Таким чином, поширена в нас думка, буцімто Гізель своїм «уроком царям» намагався, мовляв, допомогти цареві Олексію Михайловичу виправити мораль тогочасного суспільства й викоренити моральне зло, недостатньо конкретна й об'єктивно ставить Гізеля в роль такого собі прошака, який шукає

уваги царя. Варто пригадати й те, що трактат Гізеля було фактично створено під дружнім тиском Лазаря Барановича, який, подібно до Гізеля, намагався оберігати українську церковну самостійність перед московським тиском, але водночас висловлював повну політичну лояльність московському цареві. Утім Гізель не зв'язаний рамками даної ситуації, не «загіпнотизований» діалогом з царем і вільно віддається розвитку своєї основної теми, твердо тримаючись основної лінії морального богослов'я: як треба жити, щоби досягти Бога [див.: 10], докоряє священникам, що повелися

на славути й прихвѣтки къ Цѣщѣи ѿ Оубѣдѣ
[3, I, 1, с. 305], купцям, що

прѣвознаи Пѣнаси добрыа, а занѣ злыа
[3, 2, с. 231] тощо. Іншими словами, в цьому тексті кесарева воздано кесареви, а Боже – Богові, як до того закликає Євангеліє (Мв. 22:15).

Висновки. Таким чином, твір І. Гізеля «Мир з Богом людині» є яскравим прикладом барокового мислення, котре від початку намагалося прийняти виклик *regum potatum*, що їх ніс з собою ренесансний процес, оберігаючи здобутки християнської цивілізації шляхом хитромудрого діалогу з викликами «світу цього».

Список літератури:

1. Броджі Беркофф Дж. «Мир з Богом чоловіку» як система моральної філософії // Джованна Броджі Беркофф // Вибрані твори : у 3 т. / Інокентій Гізель ; [упоряд. Л. Довга]; Ін-т філософії ім. Г. Сковороди, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Т-во дослідників Центрально-Східної Європи. Львів : Свічадо, 2010. Т. 3. С. 120–121.
2. Галатовський Й. Ключ розуміння. Київ : Наукова думка, 1985. 442 с.
3. Гізель І. Вибрані твори. В 3 т. Львів : Свічадо, 2012. Т. I, Кн. 1. 2009, 624 с. Т. I, Кн. 2, 2009, 360 с.
4. Довга Л. Система цінностей в українській культурі XVII століття (на прикладі теоретичної спадщини Інокентія Гізеля). Київ – Львів : Видавництво «Свічадо», 2012. 344 с.
5. Злупко С. Персоналії і теорія української економічної думки. Львів : Євросвіт, 2002. 527 с.
6. Іванущенко Г. Чим небезпечний «сфінкс»? URL : <http://surl.li/tsom>.
7. Когут З. Вплив політики на Інокентія Гізеля та видання київського «Синопису»: нове осмислення / Когут З. // Вибрані твори : у 3 т. / Інокентій Гізель ; [упоряд. Л. Довга]; Ін-т філософії ім. Г. Сковороди, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Т-во дослідників Центрально-Східної Європи. Львів : Свічадо, 2010. Т. 3. С. 12–25.
8. Косаренко-Косаревич В. Московський сфінкс. Міф і сила в образі Сходу Європи. Київ : Українська Видавнича Спілка ім. Ю. Липи, 2012 510 с.
9. Марченко М. І. Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.). Київ : Вид-во Київського ун-ту, 1959. 258 с.
10. Марусяк М., протоієр. Моральне богослов'я. Навчальний посібник. Снятин : Прут Принт, 2000. 144 с.
11. Туптало Д. С., митр. (св. Дмитро Ростовський). Твори (Сочинения). Ч. 3. Москва : Синодальна типографія, 1848. 639 с.
12. Цісар О. В., Кралюк П. М. Трактат Інокентія Гізеля «Мир з Богом людині» як пам'ятка релігійно-етичної думки України // Мультиверсум. Філософський альманах . Випуск 1 (171). Т. 1. С. 186–190.

Abramovych S. D. INNOCENTY GISEL AND THE “MOSCOW MYTH” (again about the “Peace with God to Man”)

The well-known work of Innocent Gisel “Peace to Man with God”, which is, in essence, a textbook on moral theology, contains points that have not been fully understood in previous scientific studies, which, meanwhile, significantly strengthen the view of the Ukrainian writer of the Baroque era as on a principled Christian and Ukrainian patriot, although this work is dedicated to the Moscow tsar Aleksey Mykhailovych, which is usually considered a “double game”, in other words, hypocrisy. The author of this article sees the situation from a slightly different perspective. He is convinced that there is no reason to endow Gisele with “machiavellian” traits, to modernize his spiritual position. The dialectic of the ratio of firm moral principle and at the same time respect for the Moscow autocrat, firstly, is already sufficiently corrected when attention is paid to Gisel’s defense of the rights of the Kyiv-Pechersk Lavra against Moscow encroachments, and, secondly, respect for any real power is one of important postulates of the New Testament in general, and the apostolic precept cannot in any way be interpreted as a justification of tyranny. And, finally, it was baroque – as the “style of the era” – that directed the author to take into account all kinds of complexities, contrasts and contradictions as parts of a single whole, to dialogue between high and low principles, to include in the field of attention of the elite and power structures the phenomena of human poverty and humiliation. Therefore, Gisel and his authorial position in the work should be considered, avoiding “modernization”, in the appropriate historical and cultural context.

Key words: moral theology, “Moscow myth”, baroque, dialectics, modernization.